

Rajna Dragičević: *Leksikologija srpskog jezika*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2007, 366 str.

Današnjemu je znanstveniku istodobno i olakšan rad jer preko interneta može brzo doći do podatka, ali i otežan jer literatura buja brzinom koju je teško pratiti. U tom mnoštvu ima radova koji su napisani samo zato da autor ima još jednu bibliografsku jedinicu i ima radova koji će se upotrebljavati, citirati i iz kojih će se učiti. Leksikologija je relativno mlada lingvistička disciplina, ali već ima dosta leksikološke literature. U bivšoj nam državi jedina leksikološka sinteza bila su skripta Jasne Melvinger s Pedagoškoga fakulteta u Osijeku, a kad su u Hrvatskoj izišli gimnazijski udžbenici iz leksikologije, postali su i studentska literatura. Afirmaciji leksikologije nedvojbeno su pripomogli leksikološko-leksikografski skupovi u HAZU koje je osmislio pokojni profesor Rudolf Filipović. Smatramo da je korisno prikazati pravi sveučilišni udžbenik koji može biti pouzdana literatura i hrvatskim studentima, ali i svima koji se bave leksikologijom. No, prije prikaza treba se prisjetiti da je leksikologija kao fakultetski predmet u bivšoj državi prvi put uvedena 1981. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu i da ju je prva predavala Darinka Gortan-Premk, tada već potpuno izgrađen i leksikolog i leksikograf. Ta katedra danas ima tri udžbenika: njezinu knjigu *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskom jeziku* (1997, 2004), te knjige njezinih doktora (ona im je bila mentor) Danka Šipke *Osnovi leksikologije*¹ i srodnih disciplina (1996, 2006) i sada evo i Rajne Dragičević, koja je knjigu napisala ponajprije za svoje studente, ali i zato da na jednom mjestu prikaže različita mišljenja i ruskih i anglosaksonskih jezikoslovaca (obično se u raspravama autori drže jedne škole), te poglede jezikoslovaca s južnoslavenskoga prostora, nešto više srpskih nego ostalih s obzirom na još uvijek loš protok literature na ovim prostorima. Premda je u knjizi razumljivo uključena i opća leksikologija, dapače ona i preteže, u naslovu je leksikologija srpskoga jezika jer je pisana srpskim jezikom i jer su oprimjerenja na srpskom jeziku, premda nema mnogo analize srpskoga leksika. Ova knjiga nije tek opis tuđih teorijskih i empirijskih istraživanja, ona je rezultat autoričinih istraživanja i vlastita pogleda na leksikologiju. Preteže psiholingvistički pristup jer autorica polazi od »ideje da je najbolja podjela leksike i njen najbolji opis onaj koji je psihološki zasnovan, a to je onaj koji odgovara organizaciji mentalnog leksikona u našoj memoriji« (str. XV). Rajna Dragičević dosad se dosta bavila leksikološkim temama pa su zato neka poglavlja nešto opširnija od drugih, npr. o mentalnom leksikonu, ili su uključena neka koja ne nalazimo u sličnim knjigama, npr. teorija o verbalnim asocijacijama².

1 To je prva knjiga u Srbiji koja u naslovu ima riječ *leksikologija*.

2 R. Dragičević je suautorica (uz P. Pipera i M. Stefanović) *Asocijativnoga rečnika srpskoga jezika* (v. obznanu u *Suvremenoj lingvistici*, god. 32, sv. 1, br. 61, te komentar naslova malo dalje).

Uz detaljan sadržaj s mnogobrojnim potpoglavljima nalazi se i sažeti koji olakšava snalaženje. Knjiga je podijeljena na 11 poglavlja: *Leksikologija, Leksema i reč, Leksikon, Leksičko značenje, Pristupi proučavanju leksičkog značenja, Polisemija, Mehanizmi polisemije, Semantički derivati, Sintagmatski leksički odnosi, Paradigmatski leksički skupovi, Paradigmatski leksički odnosi*. Na kraju je završna riječ, bibliografija, indeks imena i pojmova, sažetak na srpskome i na engleskome. Već se iz sadržaja vidi originalnost autoričina pristupa leksikologiji, ali i iz definicije leksikologije: »Leksikologija je deo nauke o jeziku koji proučava značenje reči, kao i sintagmatske, paradigmatske i derivacione veze među rečima« (str. 17). Uvođenje derivacijskih odnosa dopunjuje sosirovsku dihotomiju paradigmatski : sintagmatski odnosi na koju smo toliko navikli da ju nismo ni dovodili u pitanje. Autorica je potpuno u pravu kad uvodi i derivacijske odnose jer oni nisu samo tvorbene naravi nego i semantičke.

Leksikolozi opseg leksikologije različito shvaćaju, što je uzrok raznovrsnih podjela ne samo s obzirom na izabrani kriterij nego i s obzirom na određivanje predmeta leksikologije. Mnogi autori leksikologiju uzimaju u širem smislu (npr. hrvatski srednjoškolski udžbenici) ili se ograđuju naslovom te ono što ne ide u leksikologiju obrađuju kao srodne discipline (npr. Šipka). Rajna Dragičević isključuje etimologiju, frazeologiju, onomastiku, terminologiju, tvorbu riječi, leksikografiju, usputno ih spominje kao samostalne discipline koje su dodirne s leksikologijom, no s pravom tvrdi da se leksikologija jednako tako dodiruje i s drugim disciplinama, npr. sa stilistikom, sintaksom, morfologijom, sociologijom, psihologijom itd. Stoga naglašava da je njezina knjiga samo jedan od mogućih pogleda na leksikologiju, a u zadnjoj rečenici u završnoj riječi, nakon što je prikazala mnoštvo drugih vrlo različitih pogleda, zaključuje da će knjiga postići uspjeh ako potakne čitatelje na nova razmišljanja i na drugačije poglede na leksikologiju. Ako joj je to bio cilj, vjerujemo da ga je postigla.

Odredivši predmet svoje knjige, autorica razgraničuje dva ključna pojma: *leksem* i *riječ*. U nizu stajališta o tome što je leksem opredijelila se za definiciju koja se najčešće susreće u literaturi, osobito ruskoj, da je leksem jezična jedinica pod kojom se razumijevaju svi gramatički oblici i sva gramatička značenja jedne riječi. Riječ je pak mnogo teže definirati jer je ona jedinica i morfologije, i sintakse, i tvorbe riječi ..., a u svakoj je nešto drugo. U jezikoslovnoj se literaturi zbog toga često može naći različito poimanje riječi, odnosno određivanje što je variranje unutar jedne riječi, a što je druga riječ. Da bi pokazala distinkciju između riječi sa svim značenjima i oblicima (leksem) i riječi upotrijebljene u jednom značenju i jednom obliku (aloleks), autorica navodi primjer iz ruske literature. Ruska imenica *лес* u značenju 'šuma' ima jedninske i množinske oblike, u značenju 'građevinske skele' ima samo množinu, a u značenju 'tvar' samo jedninu. Taj primjer dobro ilustrira različitost pristupa. Smatramo da to nije dobar primjer za ilustraciju što je leksem jer su posrijedi dva leksema: *лес* i *леса*. Naime, imenica *леса* ne pojavljuje se u jedninskom obliku, njezin je osnovni lik takav: *леса*. Sve imenice *pluralia tantum*, a ova to jest, samostalne su riječi. Naravno, može se postaviti pitanje a zašto nije i *singulare tantum* također nova, treća riječ. Nije posebna riječ zato što se ona može pluralizirati (npr. imenica *душик* nema množinu, ali se ona može napraviti: *дуšici*), dok se

kod imenica *pluralia tantum* jedninski oblici ne mogu ni teorijski napraviti, one imaju samo taj jedan jedini svoj lik, množinski. U hrvatskome pravni naziv *izbori* nova je riječ, ona nije množinski oblik od imenice *izbor*.

Često je teško biti dosljedan pri upotrebi nazivlja jer se razine isprepleću. Trebalo bi uložiti još malo napora pa barem na emskoj razini napraviti reda te osim definicije leksema odrediti što je njegov izraz, a što sadržaj, što su alojednice na obje razine. Ne ulazeći u postojeće nazivlje u srpskom jezikoslovlju, mogla se dati prednost nazivu *frazem* pred *frazeologizmom* s obzirom na to da je s pravom frazeologija izdvojena iz leksikologije i da je *frazem* u skladu s nazivima osnovnih jezičnih jedinica (*fonem, morfem, leksem...*) ostalih jezikoslovnih grana. Rajna Dragičević uočava terminološke probleme i zato uspoređuje nazive u literaturi da čitatelju olakša snalaženje u toj terminološkoj zbrci. Najgore je kad jedni pojmovi nisu imenovani, a drugi imaju više sinonimnih naziva, zbog čega se događa da gotovo u svakom radu autor mora najprije raspravljati o pojmovima i njihovim nazivima³, ili da su neki nazivi višeznačni, kao što je temeljni leksikološki naziv *leksikon*, koji je ujedno i leksikografski naziv i koji je potreban i jednoj i drugoj disciplini.

Jedno je poglavlje u knjizi posvećeno leksikonu, općemu i mentalnomu, načinima ispitivanja mentalnoga leksikona, modelima njegove organizacije. Autorica višerječne leksičke jedinice⁴ ne smatra leksemima, ali ih uvrštava u leksikon. Jednako postupa i s frazemima. Premda neki srpski jezikoslovci i frazeme ubrajaju u lekseme, složit ćemo se s autoricom da frazemi nisu leksemi ne zato što nisu jednočlane leksičke jedinice, nego zato što frazemi imaju frazeološko, a leksemi leksičko značenje, što su to jedinice dviju jezičnih razina. Slažemo se i da ustaljene fraze (naziv iz knjige, a obuhvaća poslovice, izreke, aforizme, kritelice) ne pripadaju leksikonu, ali se ne slažemo da su one leksičke jedinice upravo zato što nisu u leksikonu. U razgraničavanju višechlanih jezičnih jedinica, za koje nažalost ne postoje općeprihvaćeni nazivi, ne vidimo razlog da se višechlani termini (npr. *majčina dušica, lijepa kata*) nazivaju terminološke sintagme jer su termini (jednočlani ili višechlani, svejedno) nominacijske, leksičke jedinice, a sintagme su sintaktičke jedinice.

Nezaobilazno poglavlje svake leksikologije jest rasprava o leksičkom značenju i očekivano pozivanje na Ogdenov i Richardsonov semantički trokut, ali i na Lyonsa, Lipku, Zgustu i ostale često citirane jezikoslovce. Raspravljajući o leksičkom značenju i njegovim sastavnicama, između različitih pristupa autorica je odabrala model leksičkoga značenja N. F. Alefirenka u kojem se razlikuju jezgrena zona s trima makrosastavnicama (gramatička, predmetno–pojmovna i konotativna) i periferna zona s potencijalnim i skrivenim semantičkim sastavnicama. Budući da je podjela riječi prema gramatičkomu značenju »prvi korak određivanja leksičkoga značenja« (str. 57), ima opravdanja da se gramatička sastavnica smatra dijelom leksičkoga značenja. Možemo to ilustrirati na jednostavnom primjeru. Ako je neka riječ pridjev, ne moramo znati njezino značenje,

3 U knjizi su svi nazivi tiskani debelo (bold) pa se lako uočavaju.

4 Na znanstvenom skupu HDPL-a u Opatiji 1998. predložila sam naziv *višerječnica*.

ali na osnovi činjenice da riječ pripada leksičko–gramatičkomu razredu pridjeva znamo ono najopćenitije o leksičkom značenju: riječ označuje neko svojstvo. Dovoljno je pogledati samo definicije u jednojezičnom rječniku i uvjeriti se kako se leksičko značenje podudara s gramatičkim, npr. definicija umanjenica, uvećanica, glagolskih imenica, nesvršenih glagola i sl. Profesorsko iskustvo autorice vidi se u bilješkama. Ovdje ona napominje da je studentima teško shvatiti da su referencija, denotacija i designacija relacijski pojmovi pa je to poruka profesorima leksikologije da posvete toj lekciji više pozornosti. Pod predmetno–pojavnom makrosastavnicom raspravlja se o denotatu, referentu i designatu, a pod konotativnom makrosastavnicom o emotivnoj, ekspresivnoj i stilističkoj mikrosastavnici, odnosno o raslojenosti leksika (prostornoj, vremenskoj, ekspresivnoj, sociolektnoj...), koju autorica, za razliku od drugih autora, ne razrađuje posebice. No, zato velik dio knjige zauzima rasprava o raznim pristupima proučavanju leksičkoga značenja: komponentna analiza, teorija prototipa, konceptualna analiza i metoda asocijacija. Rajna Dragičević ne daje ni jednoj prednost, bez obzira na to bile one suvremene, dakle »modernije«, jer smatra da nema univerzalne metode za istraživanje cijeloga leksičkoga fonda te da izbor metode ovisi o tipu leksika koji se istražuje, npr. na jedan će se način istraživati konkretni leksik, a na drugi apstraktni. Tako je ova leksikologinja već prije u svom istraživanju pridjeva koji označuju ljudske osobine zaključila da prototip ima važnu ulogu u njihovu određivanju jer već »u našoj kolektivnoj slici stvarnosti postoji prototip čovjeka sa određenim fizičkim i duhovnim osobinama« (str. 83). Zaključak je da je teorija prototipa pogodna za istraživanje tematskih grupa leksema, komponentna analiza za istraživanje konkretnoga leksika, osobito imenica, konceptualna analiza za istraživanje apstraktnoga leksika pomoću pojmovne metafore i metonimije te tipičnih scenarija. Naravno da će neki istraživači dati prednost kognitivnoj lingvistici i njezinim metodama, ali svakomu znanstveniku neka metoda više »leži« od druge ili se u danom slučaju jedna čini prikladnijom od ostalih. Čitajući knjigu, čini nam se da su autorici ipak bliže metode kognitivne lingvistike.

Svoja teorijska razmatranja Rajna Dragičević ilustrira primjerima iz svjetske jezikoslovne literature, ali i iz srpske i iz svojih istraživanja. Tako je vrlo poučan njezin opširan primjer konceptualizacije *tuge* kojim ilustrira primjenu konceptualne analize. Detaljno je prikazana i oprimjerena metoda asocijacija, kojom se bavi nekoliko srpskih jezikoslovaca, i koja je pokazala dobre rezultate primjerice u semantičkim i kulturološkim istraživanjima, pa i u kontrastivnima. Kad je već riječ o asocijacijama, moramo spomenuti da smo uočili jednu terminološku zanimljivost. U ovoj se knjizi i u spomenutom *Asocijativnom rječniku srpskoga jezika* upotrebljava pridjev *asocijativni*. U rječniku se nalazi popis slavenskih rječnika u čijim je naslovima isti pridjev (npr. rus. *ассоциативный*, bug. *асоциативен*). Hrvatska leksikografija nema takvih rječnika, ali bi dobro bilo kad se budu radili da se prvo utvrdi naslov. Naime, u hrvatskom postoje dva pridjeva: *asocijativan* 'koji izaziva asocijacije, koji se temelji na asocijacijama; koji se može spojiti, spojiv, koji povezuje' i *asocijacijski* 'koji se odnosi na asocijaciju i asocijacije'. Prema tomu ne mogu rječnik, metoda, teorija... biti asocijativni. Rječnik može biti asocijativan ako podsjeća na neki drugi ili

na nešto drugo, ali ako opisuje verbalne asocijacije i otkriva asocijativno povezivanje riječi, on sam nije asocijativan. U srpskome svakako postoji pridjev *asocijacioni* pa je trebalo razgraničiti taj paronimni par.⁵

Vidjeli smo da je nazivlje vrlo osjetljivo područje u znanosti. U hrvatskom je leksikološkom nazivlju polisemija jednoznačan naziv, dok se u srpskom pod njim razumijeva dvoje: višeznačnost i načini (mehanizmi prema autorici) njezina ostvarivanja (metafora, metonimija, sinegdoha i platisemija). Složili bismo se s diobom polisemantičke strukture na primarno i sekundarna značenja koja nastaju (prema Apresjanu) ili radikalno ili lančano na osnovi metafore, metonimije ili sinegdoh. Pritom treba istaknuti da je metonimija sustavska⁶ pojava jer se odnosi uvijek na cijelu skupinu leksema, npr. posude uvijek znače i količinu stvari koja stane u njih ili zgrada znači ustanovu i ljude koji rade u njoj (fakultet, primjerice). Dakle, metonimijska su značenja uvijek predvidljiva.

Svaki leksikograf dobro zna koliko problema ima s obradom polisemije. Kad je riječ o primarnom, osnovnom značenju, Zgusta smatra da je to »impresionistički« pojam i da je to ono značenje na koje većina govornika pomisli kad čuje riječ izolirano. O njem se može govoriti s etimološkoga ili semantičkoga gledišta, ono se može podudarati s dominantnim značenjem, ali i ne mora, što autorica ilustrira primjerom pridjeva *tup* koji ima osnovno značenje 'koji nije dovoljno naoštren', ali je dominantno sekundarno značenje 'umno ograničen' jer je većina izvedenica nastala od njega: *tupav*, *tupavost*, *tupost*, *tupavko*... Postoje višeznačnice koje imaju nekoliko rijetkih značenja te se ni za jedno ne može tvrditi da je primarno. Kad je pak riječ o sekundarnim značenjima, svakoga leksikografa muči njihova hijerarhija o kojoj ovisi kojim će redom obrađivati značenja višeznačnice. Da za sve lekseme ne postoji isti »recept«, pokazano je zorno na primjeru imenice *kora*. Dijakronijski gledano, osnovno je značenje te riječi 'vanjski omotač stabla drveta, njegovih grana i korijena koji se može odvojiti, oguliti'. Međutim, današnji govornik vjerojatno ne bi odmah pomislio na koru drveta, mnogima bi prvo pala na pamet kora banane ili možda kora kruha. U takvim se slučajevima mogu sva značenja najprije svesti pod jedno, u ovom primjeru 'tvrdi omotač uopće' ili, kako bi to Pero Budmani u Akademijinu rječniku rekao, »uopće nešto tvrdo (ili dajbudi ne posve mekano) čim je što pokriveno, umotano, ili u što je zatvoreno«. U tom se slučaju ne izdvaja ni primarno ni dominantno značenje, nego se polazi od apstraktnoga, 'tvrdi omotač', koje se ne ostvaruje. Daljnji su problemi pri određivanju primarnoga i sekundarnoga značenja kad se ona ne mogu utvrditi, npr. je li kod prijedloga *do* i *od* primarno prostorno ili vremensko značenje.⁷

Autorica zaključuje da nije dobro što je naziv *polisemija* dvoznačan, ali da je potrebno identificirati naziv kako bi se polisemija mogla razdvojiti od svega onoga što nije polisemija. Umjesto naziva *polisemija* u drugom značenju predlažemo naziv *polisemizacija* jer je riječ o širenju semantičke strukture, »umno-

5 Bolje bi bilo nazvati *rječnik asocijacija* nego *asocijativni*.

6 Razlikujemo *sustavski* i *sustavan*.

7 Nije bitno sada dokazivati da je prostorno vjerojatno primarno.

žavanju« značenja, o procesu dobivanja novih značenja jednoga leksema metaforom, metonimijom i sinegdohom, a polisemizacija upravo znači taj proces.

Leksikološka su istraživanja potpunija ako se temelje na leksikografskom iskustvu koje pomaže da u teorijskom promišljanju leksičkoga značenja leksikolog obuhvati svu širinu te teme. Posebna je vrijednost ove knjige što je autorica upravo na leksikografskim primjerima obradila mnoge leksikološke teme koje su leksikografski izazovi, npr. sinonimija, hiponimija, homonimija... u rječnicima, ali i neke rubne pojave. Tako je uz uobičajene načine širenja polisemantičke strukture radijalnom polisemizacijom (iz jednoga se značenja metaforom, metonimijom, metaftonimijom, sinegdohom razvijaju različita sekundarna značenja) autorica obuhvatila i rjeđe načine nastanka sekundarnih značenja: lančanu polisemizaciju (iz jednoga značenja nastaje drugo, iz drugoga treće...), platisemiju⁸ (širokoznačnost; sva su značenja pridjeva *velik* primarna), paronimiju (sekundarno značenje paronimnoga parnjaka postaje primarno u drugom parnjaku zbog formalne sličnosti, npr. *promašiti* preuzima značenje glagola *premašiti*), perspektivizaciju (širenje ili sužavanje perspektive iz koje se promatra značenjski opseg, npr. *hrabar svjedok na suđenju* – *hrabar vojnik* – *hrabar čovjek*), ponavljanje istoga tvorbenoga modela (značenja su nastala neovisno jedno o drugome). Novost je u ovoj knjizi obrada rubnih i graničnih slučajeva. Tako su i u ovom poglavlju obrađene semantičke pojave koje graniče s polisemijom, kao što je autotroponimija (Jesu li dva glagolska značenja ili jedno u primjerima: *Ivan pjeva* /= *Ivan je pjevač* / *Ivan pjeva dok radi?*). Iako autorica konverziju⁹ s pravom ne uvrštava u polisemiju, ali ni u homonimiju, nego ju smatra vrstom tvorbe, ona ju spominje samo zato što ju neki autori smatraju leksičko–gramatičkom polisemijom. Značenjski su odnosi među leksemima vrlo složeni, ali su jednako tako složeni i unutar jednoga višeznačnoga leksema. Ponekad je zaista teško utvrditi je li riječ o novom značenju ili samo o drugoj upotrebi istoga značenja i je li uopće riječ o novom značenju ili o novoj riječi, a u tom slučaju o homonimiji, a ne o polisemiji. Postoje i drugi slučajevi, npr. naziv *operacija* u vojsci, medicini, matematici, nad kojim se autorica zamislila jer tu nije riječ ni o homonimiji ni o polisemiji. U literaturi se rabi naziv *višesmislenost* (prema Wüsteru) pa je to rješenje za imenovanje takve vrste semantičkoga odnosa. Odrediti vrstu semantičkoga odnosa nije nimalo lak zadatak, što dobro zna svaki semantičar, ali i leksikograf koji mora za svaki leksem donijeti ispravnu odluku. Ispravnost rješenja bit će vjerojatnija što je više tekstnih potvrda jer se sekundarna značenja ostvaruju tek u sintagmatskim vezama.

Dosta su opširno opisane metafora, metonimija i sinegdoha, s prikazom različitih pristupa, ali i autoričina pogleda, sve potkrijepljeno dobro izabranim primjerima. Tako čitatelj dobiva cjelovitu sliku o pojedinoj temi, a na primjerima učvršćuje znanje ili ga testira. S didaktičkoga su stajališta vrlo korisna razgraničenja pojmova i upozorenja na pogrešna shvaćanja. Primjerice, metafora

8 Termin je uvela Irena Grickat još 1967.

9 Naziv *konverzija* u knjizi se upotrebljava u dva značenja, kao tvorbeni način (*mlada* : *mlada*) i kao podtip antonimije (*prodati* : *kupiti*). Bolje bi bilo u drugom značenju upotrebljavati naziv *konverzivnost*.

se nerijetko shvaća samo kao stilska figura, ali to nije točno jer je ona i leksičko (jezično) sredstvo i pojmovno (sredstvo mišljenja). Dobro je što je istaknuto da leksička metafora nikako nije skraćena poredba, ona se temelji na sličnosti, ali je poredba potpuna i nema veze sa stilskom figurom. Detaljnije je razrađena sinestezija kao vrsta leksičke metafore i kao interdisciplinarni fenomen (psihološki, neurološki, stilistički, pa i lingvistički). Kao psihološki pojam to je sposobnost združene percepcije, npr. miris – dodir: *težak/lak miris*, sluh – vid: *visok glas, dubok glas* itd. »Specifičnost sinestezije u odnosu na druge metaforičke transfere predstavlja bliskost polaznog sadržaja i onog koji se dobija metaforizacijom. Iz sfere jednog čula prelazi se u sferu drugog« (str. 157). Premda je još Ullmann u svojoj knjizi *The Principles of Semantics* sinesteziji posvetio poglavlje, ona u lingvistici nije mnogo proučavana. Budući da se u kroatistici o njoj nije pisalo, možda će ova istraživanja potaknuti da se ta semantička pojava analizira na leksiku hrvatskoga jezika. Rajna Dragičević postavlja tezu o univerzalnosti sinestezije (barem u europskim jezicima), a objašnjenje se vjerojatno nalazi u neurologiji osjetilâ i u samom jeziku.

Vrlo je temeljito razgraničena metonimija od sinegdohe, koju neki kognitivisti smatraju dijelom metonimije, te metonimija od metafore, ali je prikazano i njihovo zajedničko djelovanje kao metaftonimija. Kognitivna je semantika (npr. Goossens, Lakoff, više zbornika o konceptualizaciji emocija) devedesetih godina prošloga stoljeća počela zapažati metaforu unutar metonimije i metonimiju unutar metafore. Nije lako napraviti tipologiju metafore, metonimije, metaftonimije i sinegdohe. Autorica je dala nekoliko primjera metonimijskih formula za imeničku, glagolsku i pridjevnu metonimiju, koje pokazuju da leksikolozi imaju još puno posla. Metonimijom i metaforom bave se i normativisti koji svojim odredbama proglašavaju neka značenja pogrešnima, npr. *digitron* za sve elektroničke kalkulatore, *sniženje obuće* umjesto *sniženje cijene obuće*, *podvući* u značenju 'naglasiti'. Premda su normativisti često u pravu, upotreba riječi u njezinim novim sekundarnim značenjima uglavnom neće dovesti do nesporazuma jer kontekst onemogućuje dvosmislenost.

Tvorba je riječi u priručnicima neko siročće koje se dodjeljuje malo morfologiji, malo leksikologiji. U rusistici, polonistici i bohemistici tvorba je posebna disciplina, a u zapadnoj lingvistici središnje je pitanje kako se tvorbeni morfemi vezuju u lekseme. Pritom se obično primjenjuju dva glavna pristupa: strukturalistički i generativni. Premda se tvorba ne smatra dijelom leksikologije, u knjizi je s razlogom obrađena semantika tvorenica zato što tvorenice čine najveći broj leksičkoga fonda, što je tvorba najčešći način nastanka novih riječi, što se njihovo značenje znatno razlikuje od značenja motivirajućih riječi. Obično se tvorbi pristupa s formalne strane, a jedini je ispravan put tvorbu riječi ne odvajati od semantike jer se, kako je to Darinka Gortan–Premk prije utvrdila, ne prenosi uvijek sav semantički sadržaj motivirajuće riječi u motiviranu riječ, jer dosta tvorenica preuzima samo dio semantičkoga sadržaja osnovne riječi, a neke samo jedno semantičko obilježje te se u tom slučaju jedva primjećuje značenjska veza između tvorenice i osnovne riječi. Drugo je pitanje može li se polisemizacija smatrati semantičkom derivacijom i može li se polisemija uvrstiti u tvorbu. O tome postoje različita mišljenja. U svakom slučaju leksiko-

logiju zanimaju svi načini nastanka novih riječi i semantički odnosi među njima. Očito je da se ne mogu povući oštre granice, a to nije ni potrebno, jer primjerice kad se pojedini semantički razredi tvore po istom modelu, onda je to podjednako zanimljivo i tvorbi i leksikologiji.

Premda ova leksikologija svojim sadržajem pokazuje određen odmak od sličnih knjiga, i u njoj su kao i u svima drugima dva važna poglavlja: sintagmatski i paradigmatički leksički odnosi. Kad je god riječ o sintagmatskim odnosima, ne može se zaobići rasprava o granicama kolokacija, odnosno o nazivima za sintagmatsku kombinaciju leksičkih jedinica i njihovoj tipologiji, o vrsti odnosa među kolokatima te o razgraničavanju prema drugim višerječnim jedinicama. Vrlo je teško u toj velikoj raznolikosti gledišta snaći se i autoru i čitatelju. Dovoljno je spomenuti, primjerice, da jedni semantičari misle da je značenje leksema posljedica kolokabilnosti (npr. Leech), drugi da je značenje leksema uvjet da bi uopće mogao stupiti u određenu kolokaciju (npr. Katz), dok treći (npr. Lyons) smatraju da je značenje leksema i uvjet i posljedica kolokabilnosti. Autorica uvijek nastoji ne ostaviti čitatelja bez odgovora nudeći svoje viđenje ili se opredjeljuje za neko od prikazanih gledišta.

Paradigmatičke leksičke odnose Rajna Dragičević dijeli s obzirom na sadržaj i izraz leksema na sadržajne (sinonimija, antonimija, hiponimija, leksički skupovi bez grananja), formalne (rimotvornost, tautofonija, tautonimija) i sadržajno-formalne (paronimija, homonimija). Formalni¹⁰ odnosi ne bi se ni trebali obrađivati u leksikologiji kad oni ne bi utjecali na značenjske veze s obzirom na to da među njima postoje jake asocijacijske veze pa govornici smatraju da je značenjski slično ono što je formalno slično. Posljedica je toga da se neki leksemi zbog te sličnosti udružuju u formalno-značenjske skupine, npr. *tma*, *tmast*, *tmina*, *tmuran* ..., iako *tm-* nije tvorbeni morfem, ali se semantički ti leksemi povezuju semom 'taman'. Svaka je vrsta odnosa detaljno obrađena u dosta potpoglavlja. Preglednosti pridonosi tipologija pojedine vrste tih odnosa te utvrđivanje granica među njima, npr. hiponimije i sinonimije, hiponimije i antonimije, sinonimije i polisemije, antonimije i polisemije itd. Svi se oni promatraju iz dvaju kutova, prvo se promatra njihovo mjesto u mentalnom leksikonu, a potom u kontekstu. To objašnjava autoričino kategorično protivljenje mišljenju da se leksički odnosi, ali i leksičko značenje ostvaruju isključivo u kontekstu i da oni ne postoje izvan njega. Budući da je leksikon organiziran sustav, u njem »svaka jedinica ima svoje mesto i svoju vrednost« (str. 287) i one u nj ne ulaze bez značenja. O pojedinim se stajalištima autorice, ali i o stajalištima drugih leksikologa iznesenima u ovoj knjizi može raspravljati, primjerice o kvaziantonimiji, kvazisinonimiji, međujezičnoj homonimiji i paronimiji i o još ponečemu, no za jezikoslovnu znanost ne bi bilo dobro da se svi u svemu slažemo, ali je dobro za znanost da se otvaraju neistražena područja kao što autorica čini priznajući da na neka pitanja ne nudi odgovore (npr. kod opisa paronimije), da je neka samo naznačila i otvorila. Dopunili bismo njezinu dopunu dosadašnjih istraživanja paronimije da paronimni parnjaci počinju is-

10 Riječ je zapravo o fonološkoj, zvučnoj sličnosti.

tim fonemom. U većini slučajeva to je tako, ali u hrvatskome ima nekoliko parova koji dokazuju suprotno: *sačuvati // očuvati, objasniti // pojasniti, smrznuti // zamrznuti, poštovati // štovati* itd.

Budući da se događa da doktorat bude obranjen i da u njem nema literature ili da izide studentski priručnik također bez literature, ovdje treba istaknuti da je autorica pokazala pošten odnos prema izvorima kojima se služila, uredno je navela što je od koga preuzela i tko ima drugačije mišljenje. Knjiga obiluje primjerima kojima se ilustriraju leksikološka istraživanja i objašnjenjima najčešćih studentskih pogrešaka. Dragocjen je opsežan popis literature, brojne bilješke s mnogim komentarima literature i prikazima raznovrsnih pogleda na određena pitanja.

Ova je knjiga velika sinteza, pouzdan udžbenik. Ona je plod bogata iskustva profesora leksikologije i višegodišnjega znanstvenoga istraživanja leksikoloških tema, što se vidi iz opsežne bibliografije Rajne Dragičević. Vrijednost je ove knjige što nije isključiva, što pruža veliku širinu raznih pogleda na leksikološka pitanja, ali ipak sugerira rješenja. Čitatelj se ne mora u svemu složiti, ali će se svakako složiti da je knjiga vrlo poticajna jer otvara mogućnost i drugačijih pogleda i daljnjih istraživanja.

Branka Tafra